

MANYÀ I L'ANOMALIA DE LA LLENGUA

RAMON ROSALES

Universitat Ramon Llull

Si Manyà encara necessita presentació (segurament així és per a la immensa majoria), unes ratlles seves ens serviran per a situar-lo cronològicament les tres primeres dècades del segle XX, juntament amb altres companys de viatge: «La generació passada [Manyà escriu aquestes paraules als anys seixanta del segle passat] produí a Catalunya no sols poetes i polítics, sinó també tot un estol de sacerdots intel·lectuals que farien honor a qualsevol literatura cristiana. Noms? Carreras, Cardó, Bellpuig, Llovera, els homes de l'antic Foment de pietat catalana, com el P. Casanovas, montserratins com el P. Ubach, i finalment, i en lloc ben destacat, els caputxins catalans amb l'esperit del P. Miquel d'Esplugues. Aquests i altres ben dignes d'esment v. g., Mn. Alcover de Mallorca, al redós espiritual de Verdaguer i del bisbe Torras i sota la influència, un xic llunyana però eficaç, de Balmes, formen un equip sacerdotal que els catòlics catalans hem de venerar i agrair com una garantia eficaç amb què la divina Providència s'associa amb el renaixement del nostre esperit i de la nostra cultura».¹

1. Joan Baptista MANYÀ, *Les meves confessions*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, p. 22 (2a ed. augmentada).

La filiació d'aquests «sacerdots intel·lectuals» bevia directament de Torras i Bages i remotament de Balmes. Les idees, tal com ens informa Manyà, «imperants en la colla nostra eren, naturalment, les de l'ortodòxia romana, però agençades amb una forta dosi d'esperit crític i revisionista. Tomistes generalment, però sense hipotecar tot el nostre ideari, no eren encara les del Vaticà II, però s'hi acostaven i n'eren una bona preparació. Els medis [sic] de comunicació en què solíem exposar-les eren les revistes mensuals: *La paraula cristiana*, *El bon pastor*, *Criterion*, i el diari *El matí*. Col·laboràvem amb la Bernat Metge i la Fundació bíblica».² Entre ells es donaven certs antagonismes i sols l'ideal comú de la defensa de la llengua i cultura catalanes els dissimulava.

La llengua catalana, per tant, era el punt de trobada d'aquella «colla». La determinació d'emprar-la com a llengua de producció literària, filosòfica, teològica i pastoral –sobretot per a Manyà a Tortosa– no fou exempta de problemes i censures eclesiàstiques. Un dels episodis més coneguts i citats, que desencadenà el cessament de Manyà com a professor del Seminari de Tortosa, fou la pronúncia romana del llatí litúrgic encoratjada pel papa Pius X. La pronúncia, sobretot de la *g*, feia l'efecte d'un catalanisme separatista (són paraules de Manyà) als detractors episcopals. El vicari general posà fi a aquesta situació sense contemplacions quan en un ofici coral, i davant de tots, imposà la pena de suspensió *a divinis* al canonge Josep M. Bertran per haver pronunciat *more romano* l'oració «Deus qui de beatae Mariae virginis utero...».

Un altre exemple, no tan conegut, reflecteix la convicció de Manyà que la llengua catalana, malgrat l'anormalitat d'un país sota la dictadura franquista, havia d'ésser utilit-

2. Joan Baptista MANYÀ, «Records entorn de la teologia a Catalunya (1925-1936)», *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 45(2), 1972, p. 13.

zada en la producció filosòfica en l'àmbit universitari i, en aquesta qüestió, els universitaris tenien una gran responsabilitat. Manyà en una carta de 1957 a Jaume Bofill Bofill,³ catedràtic de Metafísica de la Universitat de Barcelona, expressa el seu desig de contestar a Francisco Canals que havia publicat l'article «El *Lumen Intellectus Agentis* en la ontología del conocimiento de Santo Tomás» en el primer número de la revista *Convivium*. Manyà, avançant-se als fets, diu: «Una dificultat que no hauria de ser-ho, però em temo que ho sigui. (...) Em refereixo a la llengua del meu escrit, que és, com ja suposareu, la catalana. Jo no sento cap fòbia contra la castellana que he usat i uso en més d'una ocasió, però em rebel·lo contra les imposicions tan absurdes i tan irritants. [...] Però l'amor de les coses nostres, i més fonament, l'amor a la justícia, opino que deuriem pesar més en la consciència dels qui tenim per lema de la nostra vida, la religió i la filosofia. Parlo contra l'ambient imperant entre els nostres intel·lectuals, sense referir-me a ningú i molt menys amb sentit de censura. Cadascú, si és pensador, sap el que es fa i respondrà un dia o altre de la seva actitud en la present hora crucial». Bofill li contesta (14-1-1957)⁴: «Reverend Doctor Manyà: m'hauria plagut poder ésser jo mateix que li oferís d'antuvi l'escriure [sic] en català el seu article. Vaig parlar-ne, inclús, amb els companys; però no ho veuen factible ara com ara. Així, pot enviar-nos-el en llatí, com desitjava vostè per a aquest cas». L'intercanvi epistolar continua sobre aquest punt i, finalment, l'article de Manyà apareix en català en el segon número de la revista en l'apartat «Notas y discusiones».

Podríem citar més episodis de les dificultats que exemplifiquen aquesta lluita de Manyà per la llengua catalana,

3. El manuscrit de la carta es troba al fons de la Fundació Manyà.

4. Fons Fundació Manyà.

que l'acompanyà durant tota la seva vida i que, pel que sembla, no ha cessat. Deixem de banda les vicissituds biogràfiques i esbrinem els motius de la lluita de Manyà per la llengua.

«Per què escric en català?»

Aquest és el títol d'un dels capítols del llibre *Les meves confessions*, en què Manyà dona raons de la seva fidelitat a la llengua catalana. Hi ha altres documents en què trobem les mateixes justificacions o semblants. Tenint en compte la brevetat de la nostra intervenció, el caràcter succint de les pàgines de *Les meves confessions* és suficient per fer-nos-en una idea.

El primer que sorprèn és el mateix títol del capítol. Que Manyà s'hagi de justificar és una anomalia. Li va caldre disculpar-se i explicar-se per escriure en català, per predicar en català. Manyà va viure aquesta fidelitat a la llengua pròpia com una desautorització i una llosa constant: «Si he estat blasmat en la meua condició d'home d'estudi, tant o més he estat censurat pel meu sentit catalanesc. “Quina llàstima! Si no tingués aquesta ceba!».⁵ Altrament, Josep Juan Moreso constata aquesta valoració i afegeix que «si no coneguéssim la nostra història, això sonaria ridícul».⁶ Manyà es converteix en un rebel, en un personatge incòmode a la seva diòcesi, per una anomalia de la nostra història. Aquesta sospita sobre el nostre personatge per la seva catalanitat és la mateixa que Frederic Raurell identifica quan, segons ell, la política anticatalana del Vaticà portà el cardenal Vives a jugar «a fons la carta de Morgades i de Torras i Bages.

5. Joan Baptista MANYÀ, *Les meves confessions*, op. cit., p. 52.

6. Josep Juan MORESO, *Mossèn Manyà: la llibertat d'un exili*. Tortosa: Ed. Cooperativa Gràfica Dertosenca, 1985, p. 36.

La figura de Torras i Bages servia al cardenal Vives per a mostrar a la burocràcia vaticana com un bisbe català podia ser un home amb sentit universal». ⁷ En definitiva, ser bisbe català i en català comportava demanar disculpes, ja que una singularitat com la de parlar i escriure en català només quedava justificada per la universalitat del personatge.

Les raons de Manyà

Aprofundim, ara, després d'un cert astorament inicial per haver de justificar l'ús de la llengua pròpia, en les raons d'escriure en català del nostre autor. En donarà dues. Comencem per la primera. Manyà afirma que «empro correntment la llengua catalana, primer com una imposició ètica i psíquica». ⁸ Per entendre bé aquest posicionament de Manyà haurem de fer referència a les aportacions que abans de la Guerra Civil va fer el nostre autor sobre allò que ell anomenava *psicologia racional* i que va materialitzar en l'article «Qüestions de gnoseologia» i el llibre *El pensament i la imatge*. Només esmentarem les aportacions de Manyà d'aquestes obres que ens ajudin a comprendre millor la seva opció pel català.

Pel que fa a allò que a nosaltres ens interessa, el llenguatge per a Manyà és un vehicle del pensament. La discussió, sobretot a *El pensament i la imatge*, és si hi pot haver pensament sense imatge. Aquesta, per a Manyà, és representativa d'un objecte (objectiva) o representa una paraula (verbal). L'argumentació de Manyà se centra a dilucidar si es pot donar un procés de pensament sense el concurs de la imatge i, en allò que a nosaltres ens incumbeix, sense el concurs de

7. Frederic RAURELL, *L'antimodernisme i el cardenal Vives i Tutó*. Barcelona: Ed. Facultat de Teologia de Catalunya, 2000, p. 34.

8. Joan Baptista MANYÀ, *Les meves confessions*, *op. cit.*, p. 55.

la materialitat de la paraula. Manyà defensa que «El procés i el contingut de la idea són formalment distints del procés i del contingut de la paraula. El que pot discutir-se i es discuteix, és llur separabilitat real».⁹ Manyà afirma que el pensament gaudeix d'autonomia i, per tant, nega que hagi d'operar sempre amb la crossa del llenguatge. Si més no, en l'estat actual del nostre psiquisme, tot pensament va acompanyat d'imatge encara que sigui verbal: «Ens semblaria obstinada la negació de la possibilitat de pensaments inverbals [...], la separació de la idea i la paraula interior és summament difícil, psicològicament impossible».¹⁰ La conclusió és que el fenomen espiritual del pensament no té una necessitat essencial de la paraula, però per mor del funcionament del nostre psiquisme aquest concurs és necessari.

Tornem, ara, a la raó psíquica per escriure en català que addueix Manyà i llegim aquestes paraules que esdevenen més diàfanes a la llum de l'excurs del paràgraf anterior: «Tot això, que és la meva essència espiritual, va articulat dins del meu íntim amb la llengua catalana: articulat tan consubstancialment, que si es desarticulés algun dia, la meua vida m'esdevindria una vida forastera, que jo no sabria reconèixer com a meua».¹¹ Tota desarticulació d'aquesta unió consubstancial té un efecte nociu en la vida intel·lectual i la valoració de Manyà no pot ser més negativa quan l'esquinçament es dona, per exemple, en la filosofia perquè «(aquesta) a Catalunya serà sempre una filosofia provincial, colonial com diuen avui, mentre no prengui el determini ferm i constant de pensar i escriure en llengua pròpia; mentre el verb oral no flueixi del mental, sense dissociar-se'n,

9. Joan Baptista MANYÀ, *El pensament i la imatge. Introducció filosòfica a la psicologia del talent*. Barcelona, 1935, p. 17.

10. *Ibidem*, p. 18.

11. Joan Baptista MANYÀ, *Les meves confessions*, *op. cit.*, p. 55.

ço és, en vibració tan ajustada que no se senti el dualisme». ¹²

Aquest funcionament del psiquisme humà comporta l'imperatiu ètic de coherència, quasi de justícia en el sentit platònic d'harmonia de l'individu. Si es donés una tal desarticulació entre el pensament i la paraula, això implicaria un mal per a l'individu. Quan es dona aquesta dissociació, per exemple, quan a l'escola s'imposa un canvi de llengua, Manyà creu que «Són incalculables les conseqüències desastroses d'aquest traumatisme». ¹³ Esquinçament, trauma, desarticulació, per tant, de l'ànima perquè el funcionament de la seva potència intel·lectual necessita el compassament, de l'harmonia i connexió espontània entre el verb mental i l'oral.

La segona raó ens situa en l'àmbit de la política, de la justícia a la ciutat, si ens ve de gust continuar amb la similitud platònica. Manyà assenyala que «hi ha també una altra raó menys personal i més elevada, a favor d'aquesta catalanofília: el *sentiment de justícia*, que es rebel·la incoercible amb reaccions enèrgiques contra tota imposició o acusació injusta». ¹⁴ Manyà deriva, amb aquesta raó, cap al camp dels drets i la política. Manyà confessa que, quan qualifiquen la seva posició vers la llengua de política, convé distingir entre la política partidista i aquells afers que impliquen les persones i els pobles en el marc d'una convivència que ha de garantir els drets naturals. Pel que fa a la primera significació de la política, negarà per raó que ell només és un sacerdot i home d'estudi i de partits no en sap un borrall; en canvi, si ens referim a la segona accepció confessa «que els sentiments *polítics* de la meva joventut no han minvat gens ni mica pel decurs de la meua vida, i que aquest *politicisme*

12. *Ibidem*, p. 66.

13. *Ibidem*, p. 65.

14. *Ibidem*, p. 56.

s'aguditz i s'exalta cada volta que és objecte de crítiques infundades o, més encara, de persecucions o de tractaments injustos». ¹⁵ Darrere d'aquesta confessió, hi ha l'admissió d'aquella anomalia política que fa que Manyà hagi de justificar-se per escriure en català. Manyà constata implícitament que, quan ell escrivia, fer-ho en català era (nosaltres podríem afegir que continua sent-ho) una opció política.

Manyà es pregunta, tot seguit, com s'ha d'articular la convivència política entre les diferents llengües, unes de superiors en extensió geogràfica i demogràfica i d'altres d'inferiors respecte a aquestes característiques. La resposta de Manyà podria sorprendre'ns, potser no tant si pensem que el nostre autor és un home de fe que no absolutitza la història i les seves produccions simbòliques, entre les quals, el llenguatge. Manyà ens ve a dir que l'existència de multitud de llengües al món no és una situació ideal i la utopia lingüística consistiria en la unificació en una sola llengua. Enfront d'aquesta circumstància actual de diversitat de llengües, ens presenta com a desitjable la unitat lingüística «com en els vells temps de la Bíblia (Gen., XI, 1)». ¹⁶ És a dir, quan en tota la terra es parlava una sola llengua i es feien servir les mateixes paraules. Si atenem a aquesta interpretació, la diversitat de llengües és un inconvenient, un llast de la nostra condició actual.

Sobta una mica, com hem dit, que la defensa que feia Manyà de la llengua materna com a vehicle afinat, harmònic del pensament ara es vegi soscat pel benefici comunicatiu que suposaria la uniformitat, molt més quan ell ha afirmat unes pàgines abans del mal que representa per a un esperit «que no sap sostenir una nota tan íntima del pensament com la llengua pròpia; que no sap resistir a les pressi-

15. *Ibidem*, p. 55.

16. *Ibidem*, p. 68.

ons exteriors de la moda, de la política, de conveniències i accidentalismes i petiteses socials, que la fermesa aristocràtica de la filosofia deu superar i fins menysprear. Un esperit així, posat a muntar un pensament filosòfic vigorós, com hi reeixiria?»¹⁷

¿Com conjugar aquesta defensa de la llengua pròpia que envigoreix l'esperit i la utopia d'una única llengua per a tota la humanitat? Podem cercar una coherència si deixem que ens parli el Manyà escatològic. Manyà nega que la materialitat de la llengua, de la paraula, que recordem que era un tipus d'imatge, sigui intrínseca, essencial al pensament, a l'acte cognoscitiu espiritual. El llenguatge era un vehicle del pensament, però ¿i si aquest en pot prescindir? És el que suggereix quan ens demana que suposem que «l'artista ara treballa en pedra o en argila, en comptes de fusta, o bé que la pot adquirir sense aquell soci fuster; suposeu a més que per un esforç especial, o com sigui, pot prescindir en el seu treball de l'ajut concomitant del soci; amb això comprendreu la possibilitat de l'obra formalment escultòrica, sense el consorci del fuster proveïdor i ajudant. És el cas del pensament a la mort del *soma*, que li fornira material per a pensar, i que l'assistia en la seva activitat superior».¹⁸

El Manyà de l'escatologia deslloriga l'oposició entre la condició actual de l'home que parla diferents llengües, necessàries per a exercir la seva funció espiritual cognoscitiva, i una utopia històrica d'unificació de les llengües que faci minvar el peatge que paga el pensament i l'apropi a una situació més enllà de la vida en què ja no hagi de pagar-ne cap, perquè, per a Manyà «La funció mental sofreix, doncs, amb el traumatisme de la mort, immutacions profundes i,

17. *Ibidem*, p. 66.

18. Joan Baptista MANYÀ, *La vida que passa*. Barcelona: Col·lecció Grèvol, Editorial Atlàntida, 1955, p. 136.

en si, beneficioses. El seu punt de partida ja no és el coneixement sensible (els sentits, amb la desfeta somàtica, han cessat de funcionar i d'existir), ni porta el suport (que sovint és llast, ensems) d'un concomitant de representació imaginativa». ¹⁹

Voldríem deixar clar que aquesta solució que proposem és una hipòtesi que intenta penetrar el pensament de Manyà sobre la llengua. Ara bé, més enllà de si és encertada, ¿què fa mantenir a Manyà la coherència i la fidelitat a la seva comprensió sobre la llengua malgrat les tempestes històriques adverses amb les conseqüències d'aïllament i infravaloració del seu treball intel·lectual? Manyà no és un lingüista o un sociolingüista, és un metafísic i home de fe amb una idea cristiana de la història i la salvació de l'home. El nostre autor, a partir d'aquesta talaia, es pregunta quin paper hi fa la llengua en els negocis dels homes i la seva salvació. La vida de Manyà és la d'un capellà i home d'estudi, com a ell li agradava d'anomenar-se, que viu tossudament el que pensa i creu, i el seu discurs sobre la llengua hi té un paper important, encara que no pot ser el determinant últim de la seva moralitat. En unes altres circumstàncies històriques i geogràfiques, Manyà segurament no s'hauria ocupat de les llengües ni s'hauria hagut de justificar per emprar la pròpia. La mirada cristiana de la història el fa mantenir-se fidel a la tradició que ha rebut, a la seva llengua, que és la seva naturalesa i, al mateix temps, no sacralitzar-la perquè tot això passa. Per aquest motiu pot afirmar que «L'amor a l'espiritualitat catalana i en primer terme a la llengua de la meua terra, el sento sincerament (...) No és, però, l'objectiu suprem de la meua vida d'home (...)». ²⁰ I més endavant rebla que «No puc avenir-me amb aquelles teories —vinguin

19. *Ibidem*, p. 105.

20. Joan Baptista MANYÀ, *Les meves confessions*, op. cit., p. 70.

d'on vinguin— que proclamen el patriotisme virtut i norma suprema de la moralitat humana. Les divisions nacionals tan operants en el curs de la història, mirades a la llum de la filosofia, i encara més de la teologia cristiana, esdevenen puerilitats i petiteses; absurdes i ensems horriblement tràgiques, quan hom vol constituir-hi l'aspiració suprema de la vida humana. La humanitat les ha pagat i les paga molt cares. I si fos possible extirpar-les radicalment... Si poguéssim muntar un humanisme ecumènic d'una sola nació i d'una sola llengua...».²¹ Mentre això no sigui possible...

21. *Ibidem*, p. 70.